

Custodian of Good Governance

KHOMIŠENE YA TIRELOPUSO

BUKANA YA KAROLO 14

Go ya ka Karolo 14 ya Molao wa Thotloetso ya Phitlhelelo ya Tshedimosetso wa 2000, (Molao No. 2 wa 2000)

THULAGANYO YA DITENG

TSEBE

1.	TAOLELO YA MOLAOTEHEO YA KHOMIŠENE YA TIRELOPUSO	1
1.1	Tiro le dithata tsa PSC	1
1.2	Mafelo a a Botlhokwa a Tiragatso	2
2.	SEBOPEGO SA PSC	2
2.1	Maitshetlego	2
2.2	Ditokololo tsa PCS.....	3
2.3	Thulaganyo ya Tiro.....	3
3.	DINTLHA TSA KGOLAGANO TSA MOTLHANKEDI WA TSHEDIMOSETSO LE BATLATSI	4
4.	KAEDI YA KHOMIŠENE YA DITSHWANELO TSA BOTHO LE KA MOO MOLAO O KA DIRISIWANG KA TENG	6
5.	PHITLHELELO YA DIREKHOTO	6
5.1	Tlhaloso ya dintlha/ditlhopho tse PSC e tshotseng direkhoto ka tsona	6
5.2	Go senola ka boithaopo le direkhoto tse di leng teng ka tlamalalo	7
5.3	Tsamaiso ya go dira kopo	8
6.	DITIRELO TSE DI TENG MO SETŠHABENG LE KA MOO DI KA FITLHELELWANG KA TENG	9
6.1	Ditirelo	9
6.2	Ka moo ditirelo di ka fitlhelelwang ka teng	10
7.	ATHULAGANYO MABAPI LE GO LETLA SETŠHABA GO NNA LE SEABE MO TLHAGISONG YA PHOLISI LE TIRAGATSO YA DITIRO	10
7.1	Go sedimosa pholisi le peomolao	10
8.	DIPAAKANYO TSE DI TENG MABAPI LE DIKGATO KGOTSA DITHETHELELO TSA GO TSAYA DIKGATO	11
8.1	Ditsamaiso tsa go bega	11
8.2	Dipaakanyo tse dingwe tsa tshegetso.....	12
8.3	Tlamego ya go bega	12
9.	TLHABOLOLO YA BUKANA	13
10.	GO NNA TENG GA BUKANA	13
	Mametlelelo A : FOROMO YA KOPO	14
	Mametlelelo B: THULAGANYO YA DITUELO	17

1. TAOLELO YA MOLAOtheo YA KHOMIŠENE YA TIRELOPUSO

Khomišene ya Tirelopuso (PSC) ke setheo se se ikemetseng se se tlhomilweng go ya ka Kgaolo 10 ya Molaotheo. E bona taolelo ya yona mo dikarlo 195 le 196 tsa Molaotheo, 1996, tse di tlhagisang dikaelo le melawana e e busang tsamaiso ya puso e e tshwanetseng go rotloediwa ke PSC, gape le dithata le ditiro tsa PSC. PSC e tlhokega go ya ka Molaotheo go diragatsa dithata tsa yona le go dira ditiro tsa yona kwa ntle ga go boifa go thusa kgotsa kgobelelo. Molaotheo o golaganya boipuso jwa PSC ka maatla le go se tseye le tlhakore ga yona mme ga go setheo sa puso se se tshwanetseng go itshunya mo ditirong tsa PSC.

PSC e neilwe maikarabelo a taolo ya tlhokomelo ya Tirelopuso le go lebelela, tlhatlhoba le go batlisisa ditiro tsa tsamaiso ya puso. Gape e na le thata ya go neelana ka dikaelo tse di ikaelelang go netefatsa gore ditsamaiso tsa badiri tse di amanang le patlo, ditshutiso, ditlhatlhoso le diteleko di obamela dikaelo le melawana e e mo Karolo 195 ya Molaotheo. PSC e ikarabela kwa Kokoanobosetšhaba gape e tshwanetse go bega ka ngwaga kwa Kokoanobosetšhaba ka ga ditiro le tiragatso tsa yona, le kwa dipalamenteng tsa diporofense ka ditiro tsa yona mo porofenseng.

1.1 Ditiro le dithata tsa PSC

Go ya ka Karolo 196 (4) ya Molaotheo, 1996, ditiro le dithata tsa PSC ke:

- a. go rotloetsa dikaelo le melawana e e tlhagisitsweng mo Karolo 195, mo Tirelopusong yotlhe;
- b. go batlisisa, lebelela, le go tlhatlhoba thulaganyo le tsamaiso, le ditiro tsa badiri ba Tirelopuso;
- c. go tshitshinya le go netefatsa tiragatso e e nonofileng gape e kgona mo Tirelopusong;
- d. Go neelana ka dikaelo tse maikaelelo a tsona e leng go netefatsa gore ditsamaiso tsa badiri tse di amanang le patlo, ditshutiso, ditlhatlhoso le diteleko di obamela dikaelo le melawana e e tlhagisitsweng mo karolo 195;
- e. go bega ditiro le tiragatso ya ditiro tsa yona, go akaretsa diphitlhelelo tse e ka di dirang le dikaelo le kgakololo e e ka e nayang, le go tlamela tlhatlhobo e dikaelo le melawana tse di tlhagisitsweng mo karolo 195 e tshwanetsweng go obamelwa ka yona;
- f. ka bo yona, kgotsa ka go amogela ngongorego nngwe le nngwe-
  - i. go batlisisa le go tlhatlhoba tiragatso ya badiri le ditiro tsa tsamaiso ya puso le go begela bothati jo bo maleba jwa khuduthamaga le palamente;
  - ii. go batlisisa dingongorego tsa badiri mo Tirelopusong malebana le ditiro tsa badiri kgotsa ditlogelo le go atlanegisa dipaakanyo tse di maleba;
  - iii. go lebelela le go batlisisa kobamelo e e teng ya ditsamaiso mo Tirelopusong; le
  - iv. go gakolola ditheo tsa bosetšhaba le tsa diporofense malebana le ditiro tsa badiri

mo Tirelopusong, go akaretsa tseo tse di amanang le patlo, thapo, tshutiso, kgololo, le dintlha tse dingwe tsa boiphedisio jwa badiri mo Tirelopusong; le g. go dira le go diragatsa dithata tsa tlaleletso kgotsa ditiro tse di beilweng ke Molao wa Palamente.

1.2 Dikaraolo tse di Botlhokwa tsa Tiragatso

Tiro ya PSC e rulagantswe ka dikarolo tse di botlhokwa tsa tiragatso tse thataro tse di latelang:

- Tokafatso ya dikamano tsa badiri
- Boeteledipele le ditshekatsheko tsa badiri
- Go busa le go lebelela
- Thebolo ya tirelo le tlhatlhobo ya kobamelo
- Dipatlisiso tsa tsamaiso ya puso
- Maitsholo a porofesenale.

2. SEBOGEGO SA PSC

2.1 Maitshetlego

PSC e tlhomilwe go ya ka Karolo 196 ya Molaotheo wa Rephaboliki ya Aforikaborwa, 1996. Molaotheo o supa gore go na le PSC e le nngwe ya Rephaboliki ya Aforikaborwa, e e nang le ditokololo di le 14, ba le batlhano ba yona ba thapiwa ke Moporesidente ka katlanegiso ya Kokoanobosetšhaba. Tokololo e le nngwe e thapiwa go tswa mo porofenseng nngwe le nngwe ya di le robongwe, morago ga gore e tlhagisiwe ke Tonakgolo ya porofense ka katlanegiso ya komiti ya Palamente ya Porofense. Ditokololo di kaiwa e le Bokomišenara. Ba le batlhano ba Bokomišenara ba kwa Ofisikgolo ya PSC kwa Pretoria fa ba le robongwe ba ba setseng ba le kwa diporofenseng tsa bona. Mokomišenara o thapiwa paka ya dingwaga di le tlhano, e e ntshwafadiwang paka e le nngwe ya tlaleletso. PSC e etelwa pele ke Monnasetulo, yo gape a dirang jaaka Bothati jwa Khuduthamaga. Monnasetulo o thapiwa ke Moporesidente go tswa go Bokomišenara ba ba tlhagisitsweng.

PSC e ikarabela kwa Kokoanobosetšhaba gape e tshwanetse go bega ngwaga le ngwaga kwa Kokoanobosetšhaba ka ditiro le ditiragatso tsa yona, le kwa dipalamenteng tsa diporofense ka ditiro tsa yona mo diporofenseng.

PSC e tshegediwa ke Ofisi ya Khomišene ya Tirelopuso (OPSC), e Ofisikgolo ya yona e leng kwa Pretoria mme diofisi tsa diporofense di le kwa porofenseng nngwe le nngwe. OPSC e eteletswe pele ke Mokaedikakaretso, yo gape a dirang jaaka Motlhankedi yo o

rweleng Maikarabelo. Ditokololo tsa badiri di thapiwa go ya ka Molao wa Tirelopuso wa 1994.

2.2 Ditokololo tsa PSC

Moporesidente o thapa Mokomišenara a le mongwe jaaka Monnasetulo mme yo mongwe jaaka Motlatsa Monnasetulo wa PSC. Ba ba latelang ke ditokololo tsa PSC:

- Rre BM Mthembu (Monnasetulo)
- Moh PM Tengeneni (Motlatsa Monnasetulo le Mokomišenara, KwaZulu-Natala)
- Moh SS Nkosi (Mokomišenara, Ofisikgolo)
- Moh PC Nzimande (Mokomišenara, Ofisikgolo)
- Moh LV Sizani (Mokomišenara, Ofisikgolo)
- Adv RK Sizani (Mokomišenara, Ofisikgolo)
- Rre S Mafanya (Mokomišenara, Kapa Botlhaba)
- Rre P Helepi (Mokomišenara, Foreisetata)
- Rre MH Seloane (Mokomišenara, Gauteng)
- Rre MZ Mawasha (Mokomišenara, Limpopo)
- Rre DS Mkhwanazi (Mokomišenara, Mpumalanga)
- Moh MA Marais-Martin (Mokomišenara, Kapa Bokone)
- Moh MD Sejosingoe (Mokomišenara, Bokone Bophirima)
- Ngk GG Woods (Mokomišenara, Kapa Bophirima).

2.3 Thulaganyo ya Tiro

Thulaganyo ya tiro ya PSC e dirilwe go ya ka dikarolo tsa yona tse di botlhokwa tsa tiragatso mme ditiro tsa yona di rulagantswe ka manane a a latelang:

Lenaane 1: Tsamaiso

Lenaane le tlamela ka tsamaiso yotlhe ya PSC le ditirelo tse di mo bogareng tsa tshegetso.

Lenane le kgaogantswe ka dika-manane a le mararo a a latelang:

- Khomišene ya Tirelopuso
- Tsamaiso
- Ditirelo tsa Botlhe.

Lenaane 2: Ditiro tsa Boeteledipele le Tsamaiso

Lenane le rotoletsa boeteledipele jo bo feletseng jwa Tirelopuso, tsamaiso ya thulaganyo ya badiri, dikamano tsa badiri le ditiro tsa badiri.

Lenane le kgaogantsweng ka dika-manane a le mabedi a a latelang:

- Tokafatso ya Dikamano tsa Badiri
- Ditshekatsheko tsa Boeteledipele le Thulaganyo ya Badiri.

Lenaane 3: Tebelelo le Tlhatlhobo

Maikarabelo a lenane ke go tlhola maemo a a kwa godimo a thebolo ya tirelo, tebelelo le go busa go go siameng mo Tirelopusong.

Lenane le kgaogantswe ka dika-manane a le mabedi a a latelang:

- Tebelelo ya go Busa
- Thebolo ya Tirelo le Ditlhatlhobo tsa Kobamelo.

Lenaane 4: Tshiamo le go nna Kgatlhanong le Bobodu

Maikarabelo a lenane ke go dira dipatlisiso tsa tsamaiso ya puso, rotloetsa maemo a a kwa godimo a porofesenale le go abelana mo thibelong le mo twantshong ya bobodu.

Lenane le kgaogantswe ka dika-manane a le mabedi a a latelang:

- Dipatlisiso tsa Tsamaiso ya Puso
- Maitsholo a Porofesenale.

3. DINTLHA TSA KGOLAGANO TSA MOTLHANKEDI WA TSHEDIMOSETSO LE BATLATSI

Go ya ka Molao wa Thotloetso ya Phitlhelelo ya Tshedimosetso, Mokaedi-Kakaretso wa OPSC, Moporofesara Richard M Levin ke Motlhankedi wa Tshedimosetso. Dintlha tsa gagwe tsa kgolagano ke tse di latelang:

Mogala: (012) 352 1025

Fekese: (012) 325 8322

Imeile: richardl@opsc.gov.za

Batlatsa Motlhankedi wa Tshedimosetso ke:

Moh Bontle Lerumo

Motlatsa Mokaedikakaretso: Ditirelo tsa Botlhe

Mogala: (012) 352 1194

Fekese: (086) 647 9689

Imeile: bontlel@opsc.gov.za

Ngk Dovhani Mamphiswana

Motlatsa Mokaedi-Kakaretso: Tshiamo le go nna Kgatlhano le Bobodu

Mogala: (012) 352 1205

Fekese: (086) 647 9773

Imeile: dovhanim@opsc.gov.za

Moh Mmathari Mashao

Mokaedimogolo: Tokafatso ya Dikamano tsa Badiri

Mogala: (012) 352 1012

Fekese: (086) 647 6066

Imeile: mmatharim@opsc.gov.za

Rre Humphrey Ramafoko

Mokaedi: Ditirelo tsa Tlhaeletsano le Tshedimosetso

Mogala: (012) 352 1196

Fekese: (012) 325 8344

Imeile: humphreyr@opsc.gov.za

Batlatsa Bakaedikakaretso: Ditiro tsa Boeteledipele le Tsamaiso, le Tebelelo le Tlhatlhobo- e ne e bugelegile ka nako ya go neelana ka bakuna.

Aterese ya Poso:

Private Bag X121

Pretoria

0001

Aterese ya Kago (Ofisikgolo):

Commission House

Corner Hamilton and Ziervogel Streets

Arcadia

0083

Mogala: (012) 352 1000

Fekese: (012) 325 8344

Webosaete: www.psc.gov.za

4. KAEDI YA KHOMIŠENE YA DITSHWANELO TSA BOTHO YA AFORIKABORWA E E MABAPI LE KA MOO MOLAO O TSHWANETSENG GO DIRISIWA KA TENG

Kaedi e e mabapi le ka moo Molao wa Thotloetso ya Phitlhelelo ya Tshedimosetso wa 2000 o tshwanetseng go dirisiwa ka teng, e e teng kwa Khomišeneng ya Ditshwanelo tsa Botho ya Aforikaborwa. Dipotso di la lebisiwa kwa:

South African Human Rights Commission
Promotion of Access to Information (PAIA) Unit
The Research and Documentation Department
Private Bag x2700
Houghton
2041

Mogala: (011) 877 3600

Fekese: (011) 403 0682

Imeile: PAIA@sahrc.org.za

Webosaete: www.sahrc.org.za

5. PHITLHELELO YA DIREKHOTO

5.1 Tlhaloso ya dilo/ditlhopho tse PSC e nang le direkhoto ka ga tsona

Tse di latelang ke dintlha/ditlhopho tse di tlhophilweng tse PSC e nang le direkhoto ka ga tsona:

- Dipegelo tsa Ngwaga
- Dipegelo tsa Ngwaga go Baagi
- Direjisetara tsa thoto
- Dithuno le dipatlisiso tsa ditiro tsa tsamaiso ya puso
- Ditekanyetsokabo
- Dikonteraka le barebodi
- Makwalotshedimosetso a kwa ntle le dimakasine

- Dibukana
- Ditshenolo tsa ditšhelete tsa ditokololo tsa Tirelo ya Batsamaisibagolwane
- Diteitemente tsa ditšhelete
- Dipegelo tsa dingongorego
- Ditokomane tsa dikaedi le porotokolo
- Tshedimosetso e e amanang le katiso ya badiri
- Makwalotshedimosetso a ka fa gare
- Direkhoto tsa ga Moatlhodi White
- Letlhomeso la Ditshenyegelo la Pakagare
- Dimemorantamo tsa go Tlhaloganya
- Metsotso ya dikopano
- Mogala wa Bosetšhaba o o Kgatlhanong le Bobudu wa dipegelo tsa dikgetsi
- Dipampiri tse di tlhagisitsweng
- Difaele tsa badiri
- Dipholisi
- Diphousetara
- Ditlhagiso
- Dipegelo tsa PSC tse di phasaladitsweng
- Direkhoto tsa diwekešopo le dikhonferense
- Tšhata ya Tirelo
- Dithulaganyo tsa Tokafatso ya Thebolo ya Ditirelo
- Dithulaganyo tsa Togamaano
- Ditokomane tsa dithendara tse di amgotsweng mo bareboding, morago ga gore thendara e abiwe
- Dithulaganyo tsa tiro.

5.2 Go senola ka boithaopo direkhoto tse di leng teng ka tlhamalalo

Kitsiso ya PSC ya Karolo 15 ya direkhoto tse di leng teng ka tlhamalalo e tlhabololwa ngwaga le ngwaga mme e teng mo weposaeteng ya PSC (www.psc.gov.za). Kitsiso ya PSC ya Karolo 15 e neelana ka phitlhelelo ya gareng gat se dingwe, dipegelo tsotlhe tsa PSC tse di phasaladitsweng go tlhagisiwa kwa Palamenteng, le direkhoto tse dingwe tsotlhe tse di mo weposaeteng ya PSC, kwa ntle ga gore motho a dire kopo go ya Molao o o boletsweng.

Go tshwanetswe go elwa tlhoko gore dipegelo tse di rileng tsa diporofense le mafapha tse di rulagantsweng ke PSC di teng kwa diporfenseng tse di amegang le kwa mafapheng a a amegang e seng kwa PSC. Go tlaleletsa, Pegelo ya Ngwaga ya PSC,

makwalotshedimosetso/dimakasine, diphousetara le dipamphitshana, di ka bonwa ka tihamalalo mo Bokaeding: Ditirelo tsa Tlhaeletsano le Tshedimosetso (D: CIS) ka go golagana le Rre Ben de Villiers mo mogaleng: (012) 352 1059 kgotsa Imeile: bend@opsc.gov.za. Lenane le le feletseng la ditokomane tse di fitlhelelwang bonolo le mo Kitsisong ya Karolo 15 e e kailweng fa godimo.

5.3 Tsamaiso ya kopo

5.3.1 Go newa kgotsa go ganelwa kopo:

Mokopi o tshwanetse go neelwa phitlhelelo ya rekhoto ya lekala la puso fa mokopi a obamela tse di latelang:

- Mokopi a obamela ditlhokego tsotlhe tsa tsamaiso tse di mo Molaong tse di amanang le kopo ya phitlhelelo ya rekhoto eo; le
- Phitlhelelo ya rekhoto eo ga e ganelwe ka ntlha ya kganelo nngwe le nngwe e e tlhalositsweng mo Molaong.

5.3.2 Motho o kopa jang phitlhelelo ya direkhoto

- Mokopi o tshwanetse go dirisa foromo (**Mametlelelo A**) e e neng e phasaladitswe mo Bukeng ya Puso, Kitsiso ya Puso R187 ya 15 Tlhakole 2002.
- Mokoopi o tshwanetse go kaya fa e le gore o batla khopi ya rekhoto kgotsa fa e le gore o batla go etela diofisi tsa PSC go bona rekhoto. Gongwe, fa rekhoto e se tokomane ya pampiri, e ka bonwa ka mokgwa o o kopilweng, mo go kgonagalang teng.
- Fa motho a kopa phitlhelelo ka mokgwa o o rileng, (sk. khopi ya pampiri, khopi ya eleketeroniki, jalojalo) mokopi o tshwaneetse go bona phitlhelelo ka mokgwa oo, kwa ntle ga gore fa go diriwa jalo go tla kgoreletsa mo go sa utlwagaeng tsamaiso ya setheo sa puso se se amegang (PSC), kgotsa go tla senya rekhoto, kgotsa go tla tlola tetlokhopi e e seng ya puso. fa e le gore ka mabaka a a utlwagalang phitlhelelo e ka se neelwe ka mokgwa o e kopilweng ka ona fela ka mokgwa o mongwe, tuelo e tshwanetse go balelwa go ya tsela e ka yona mokopi a e kopileng pele.
- Fa, ka tleletso ya karabo e e kwadilweng ya kopo ya gagwe, mokopi a batla go itsisiwe ka ga tshwetso ka tsela nngwe, sk. mogala, se se tshwanetswe go kaiwa.
- Fa mokopi a kopa tshedimosetso mo boemong jwa motho yo mongwe, thate e kopo e diriwang ka yona e tshwanetse go kaiwa.

5.3.3 Dituelo tse di duelwang

- Mokopi yo o batlang phitlhelelo ya rekhoto e e nang le tshedimosetso ya sebele ka ga mokopi yoo, ga a tshwanela go duela madi a kopo. Mokopi mongwe le mongwe o tshwanetse go duela tuelo ya kopo ya R35 (e e duelwang ditheo tsa puso).
- Motlhankedi wa Tshedimosetso o tshwanetse go itsise mokopi (kwa ntle ga mokopi wa sebele) ka kitsiso, e e kopang mokopi go duela madi a a beilweng a kopo(fa a le teng) le go a diposita (fa a le teng) pele a ka dira thulaganyo ya kopo go ya kwa pele.
- Mokopi a ka dira boikuelo jwa ka fa gare, fa go leng maleba, kgotsa kopo ya kwa kgotlatshekelo kgatllhanong le maiteko kgotsa tuelo ya madi a kopo.
- Morago ga gore Motlhankedi wa Tshedimosetso a dire tshwetso ka ga kopo, mokopi o tshwanetse go itsisiwe ka ga tshwetso eo ka tsela e mokopi a batlang go itsisiwa ka yona.
- Fa kopo e neetswe tuelo e nngwe ya phitlhelelo e tshwanetse go duelwa ya tlhagiso le patlo le thulaganyo go nako nngwe le nngwe e e tlhokegang e e fetang diura tse di kailweng tsa go batla le go rulaganya rekhoto gore e senolwe.
- Phitlhelelo ya rekhoto e tla tshwarwa go fitlha mokopi a duela madi otlhe a a maleba.

Mametlelelo ya dituelo e tshwaragantswe le **Mametlelelo B**.

5.3.4 Bakopi ba ba thapotsweng

- Fa mokopi a sa kgone go kwala kgotsa go buisa, kgotsa a na le bogole, kopo ya rekhoto e ka diriwa ka go bua. Motlhankedi wa Tshedimosetso o tshwanetse go tlatsa foromo mo boemong jwa mokopi yoo mme a mo tlamele ka khopi ya foromo e e tladitsweng.
- Motho yo o sa kgoneng go kwala kgotsa go buisa a ka kopa phitlhelelo ya tshedimosetso ka go dirisa dinomoro tsa mogala tse di tlametsweng mo bukaneng.
- Fa mokopi a sa dire mme a kopa phitlhelelo ya tshedimosetso e e tlhokang tuelo, madi a tla itlhokomodisiwa.

6. DITIRELO TSE DI LENG TENG MO SETŠHABENG LE KA MOO DI KA FITLHELELWANG KA TENG

6.1 Services

PSC ga e abele setšhaba ditirelo ka tlhamalalo. Ka jalo badirelwa ba rona ke Kokoanobosetšhaba, Dipalamente tsa Diporofense, mafapha a puso le ditheo/mekgatlho ya puso. Fela, tshedimosetso e nngwe ka ga Tirelopuso, sekao, mogala wa Bosetšhaba

o o Kgatlhano le Bobodu (0800 701 701)wa Tirelopuso o ka bonwa mo D: CIS ka go golagana le Rre Ben de Villiers mo mogaleng: (012) 352 1059 kgotsa mo l-meileng: bend@opsc.gov.za. Setšhaba se na le phitlhelelo ya mogala o o tsamaisiwang ke PSC.

6.2 Ka moo ditirelo di fitlhelelwang ka teng

Badirelwa ba PSC ba ka kgona go fitlhelela ditirelo tsa yona ka go dira kopo go:

Mokaedikakaretso: Ofisi ya Khomišene ya Tirelopuso

Moporofesara Richard M Levin

Mogala: (012) 352 1025

Fekese: (012) 325 8322

Imeile: richardl@opsc.gov.za

Webosaete: www.psc.gov.za

Aterese ya Poso:

Private Bag X121

PRETORIA

0001

Aterese ya Kago:

Commission House

Corner Hamilton and Ziervogel Streets

ARCADIA

0083

7. THULAGANYO MABAPI LE GO LETLA SEABE SA SETŠHABA MO TLHAGISONG YA PHOLISI LE TIRAGATSO YA DITIRO

7.1 Go sedimosa pholisi le peomolao

Taolelo ya PSC ke go lebelela le go tlatlhoba manane a Tirelopuso ka maikemisetso a go tlamela kgakololo, fa go tlhokegang teng, e dire dipatlisiso go dirisa ditsela tsa go tokafatsa thebolo ya ditirelo mo Tirelopusong. Le fa LPSC e sa amege ka tlamalalo mo tlhagisong ya pholisi, ka manane a yona a a ka ga therisano le setšhaba tlatlhobo ya tiragatso e tlamela ka serala gore ditšhaba di nne le lefoko ka tlamalalo mabapi le ka moo di batlang gore dipholisi di rulaganngwe ka gone. Dikao tsa mamane ao di akaretsa gareng ga tse dingwe, Ditshekatsheko tsa Kgotsafalo ya Baagi tse di tlatlhobang nonofo le thebolo ya ditirelo mo mogopolong wa baagi ba e leng badirisi ba tirelo e e

rileng. Patlisiso e e diriwang ke PSC gape e dirisiwa go sedimosa ditsweletso tsa go dira pholisi le peomolao.

PSC gape e kwala melao le dikaedi tse di ikaelelang go tokafatsa go busa le/kgotsa thebolo ya ditirelo mo Tirelopusong. Ka dinako dingwe melao le dikaedi/dipholisi tse di leng teng di sekasekwa gore di tsamaelane le diphetogo tsa tiro/thulaganyo mo Tirelopusong.

8. DIPAAKANYO TSE DI LENG TENG MABAPI LE DIKGATO KGOTSA DITHETELELO TSA GO TSAYA DIKGATO

Ditsamaiso tse di teng tse di latelang mo baaging go bega kgotsa go baakanya dikgato tse di sa lolamang tse di kaiwang, tse di sa siamang kgotsa di seng ka fa molaong tsa semmuso kgotsa ditlogelo ka PSC kgotsa badiri bangwe fela ba yona.

8.1 Ditsamaiso tsa go bega

8.1.1 Dipaakanyo mabapi le dikgato kgotsa dithetelelo tsa go tsaya dikgato go ya ka Molao wa Thotloetso ya Phitlhelelo ya Tshedimosetso: Bothati jwa ka fa gare jwa boikuelo malebana le Molao o ke Monnasetulo wa PSC (dikarolo 74 – 77 tsa Molao wa Thotloetso ya Phitlhelelo ya Tshedimosetso. Morago ga go sala morago paakanyo ya ka fa gare ya boikuelo, kopo e ka tsenngwa kwa kgotlatshekelo (karolo 78 – 82 ya Molao wa Thotloetso ya Phitlhelelo ya Tshedimosetso).

8.1.2 Modiri wa Tirelopuso a ka tlhagisa bothata kgotsa ngongorego gore e batlisisiwe ke PSC malebana le kgato ya semmuso kgotsa tlogelo (Karolo 35 ya Molao wa Tirelopuso, 1994) Melao ya ka moo o ka tlhagisang ngongorego eo/mathata ao e ne e phasaladitswe mo Bukeng ya Puso ya 19 Phukwi 2002 e bile e fitlhelega mo webosaeteng ya PSC (www.psc.gov.za).

8.1.3 Motho a ka dirisa dipaakanyo tsa tiro mabapi le dikgato tsa semmuso dikgato tse di mabapi le tiro, e leng dikganetsano tsa ditshwanelo (Molao wa Tirelopuso, 1994, le Molao wa Dikamano tsa Badiri, 1995).

8.1.4 Motho a ka tlhagisa ngongorego go motlhatlhoi malebana le tlolo nngwe fela e e kaiwang ya Molao wa Maemo a Motheo a Tiro wa 1997 (Molao No. 75 wa 1997 – Karolo 78 (1)(a)), kgotsa Molao Tekatekano ya Tiro wa 1998 (Molao No. 55 – Karaolo 34 (e)).

- 8.1.5 Motho a ka tlhagisa ngongorego go Mosireletsi wa Setšhaba malebana le kgato e e belaelwang ya semmuso e e seng ka fa molalo kgotsa e e sa simang kgotsa tlogelo (jaaka go tlhagelela mo Molaotheong le mo Molaong wa Mosireletsi wa Setšhaba wa 1994 (Molao No. 23 wa 1994)).
- 8.1.6 Motho a ka tlhagisa ngongorego kwa Khomišeneng ya Ditshwanelo tsa Botho ya Aforikaborwa mabapi le kgato ya semmuso kgotsa tlogelo e go belaelwang e tlhola tlolo kgotsa tshoso ya tshwanelo nngwe fela e e botlhokwa (go ya ka Molao wa Khomišene ya Ditshwanelo tsa Botho wa 1994 (Molao No. 54 wa 1994)).
- 8.1.7 Gore o sielediwe mo dikotlhaong ka ntlha ya tshenolo mabapi le maitsholo a a seng mo molaong kgotsa a a sa siamang a mothapi kgotsa modirimmogo, motho yo o amegang a ka latela ditsamaiso tsa tshenolo tse di mo Molaong wa Ditshenolo tse di Sireleditsweng wa 2000 (Molao No. 26 wa 2000).
- 8.1.8 Tiriso ya dipaakanyo tse dingwe tsa semolao tse di jaaka setheo sa ditsweletso tsa tshekatsheko ya boisiamisi ya kgato ya tsamaiso go ya ka Molao wa Thotloetso ya Tsamaiso ya Bosiamisi wa 2000 (Molao No. 3 wa 2000).

8.2 Dipaakanyo tse dingwe tsa tshegetso

- Motho a ka kopa mabaka a kgato ya tsamaiso go ya ka Molao wa Thotloetso ya Tsamaiso ya Bosiamisi wa 2000 (Karolo 5).
- Motho a ka kopa phitlhelelo ya direkhoto tsa lefapha la puso kgotsa setheo se sengwe sa puso go ya ka Molao wa Thotloetso ya Phitlhelelo ya Tshedimosetso wa 2000 (Karolo 11).

8.3 Tlamego ya go bega

- Modiri wa Tirelopuso, mo tsamaong ya ditiro tsa gagwe tsa semmuso, o a pateletsega go ya ka Molawana wa Maitsholo wa Tirelopuso go begela bothati jo bo maleba, tsietso, bobodu, go tsaya letlhakore, tsamaiso e e sa lolamang kgotsa le tiro nngwe fela e e tlholang tlolomolao kgotsa e e gobeelang ditgatlihego tsa setšhaba. Modiri yo o retelelwang ke go obamela se, o molato wa maitsholo a a sa siamang jaaka go tlhalositsweng mo Molawana B.3 le C.4.10 wa Kgaolo 2 ya Melawana ya Tirelopuso ya 2001.
- Maikarabelo a mothapi mongwe le mongwe le modiri mongwe le mongwe ke go senola maitsholo mangwe le mangwe a bosenyi le a a sa siamang mo tirong gape le go tshegetsa Molao wa Ditshenolo tse di Sireleditsweng wa 2000 (Pulamadibogo).

9. TLHABOLOLO YA BUKANA

PSC e tla, fa go tlhokega, tlhabolola le go phasalatsa bukana ya yona e e kailweng mo karolwana (1) ya Karolo 14, ka dikgaotso tse di sa feteng ngwaga.

10. GO NNA TENG GA BUKANA

Bukana e e teng bobotlana ka dipuo di le tharo tsa semmuso ka mokgwa o o latelang:

- E ya go romelwa kwa Khomišeneng ya Ditshwanelo tsa Botho ya Aforikaborwa
- E bonwa kwa diofising tsotlhe tsa PSC
- E tla tsenngwa mo webosaeteng ya PSC, www.psc.gov.za
- E tla phasaladiwa mo Kaseteng ya Puso.

DIMAMETLELELO:

Mametlelelo A: FOROMO YA KOPO

KOPO YA PHITLHELELO YA REKHOTO YA SETHEO SA PUSO REQUEST FOR
(Karolo 18(1) ya Molao wa Phitlhelelo ya Tshedimose tso wa 2000 (Molao No. 2 wa 2000))

[Molawana 6]

E E DIRISIWANG KE LEFAPHA

Nomoro ya Kaelo:

Kopo e amogetswe ke

leina le sefane tsa motlhankedi wa tshedimose tso/motlatsa motlhankedi wa
tshedimose tso ka

(letlha) kwa

(lefelo)

Tuelo ya kopo (fa e le teng): R.....

Diposi (fa e le teng): R .....

Tuelo ya phitlhelelo: R.....

.....
Tshaeno ya Motlhankedi wa Tshedimose tso/Motlatsa Motlhankedi wa
Tshedimose tso

A. Dintlha tsa setheo sa puso

Motlhankedi wa Tshedimose tso/Motlatsa Motlhankedi wa Tshedimose tso:

B. Dintlha tsa motho yo o kopang phitlhelelo ya rekhoto

(a)	<i>Dintlha tsa motho yo o kopang phitlhelelo ya rekhoto di tshwanetswe go neelwa kwa tlase.</i>
(b)	<i>Aterese le/kgotsa nomoro ya fekese mo Rephaboliking e tshedimose tso e tla romelwang kwa go yona, e tshwanetswe go neelwa.</i>
(c)	<i>Bosupi jwa maemo a kopo e diriwang ka ona, fa a le teng, bo tshwanetse go tshwaraganngwa.</i>

Maina a a feletseng le sefane:

Nomoro ya lekwaloitshupo:

Aterese ya poso:

Nomoro ya fekese:

Nomoro ya mogala:

Aterese ya l-meile:

Maemo a kopo e diriwang ka ona, fa e dirwa mo boemong jwa motho yo mongwe:

C. Dintlha tsa motho yo kopo e diriwang mo boemong jwa gagwe

Karolo e e tshwanetse go tladiwa FELA fa kopo ya tshedimosetso e dirwa mo boemong jwa motho yo mongwe.

Maina a a feletseng le sefane:

Nomoro ya lekwaloitshupo:

D. Dintlha tsa rekhoto

- (a) *Tlamela dintlha tse di feletseng tsa rekhoto e go kopiwang phitlhelelo ya yona, go akaretse le nomoro ya kaelo fa o e itse, go dira gore rekhoto e bonwe.*
- (b) *Fa sebaka se se tlametsweng se sa lekana, tsweetswee tswelela mo pampering e e kwa thomo mme o e tshwaraganye le foromo e.*
- Mokopi o tshwanetse go saena dipampiri tsotlhe tsa tlaleletso.**

- 1 Tlhaloso ya rekhoto e e maleba kgotsa karolo e e maleba ya rekhoto:
- 2 Nomoro ya kaelo, fa e le teng:
- 3 dintlha tse dingwe tsa rekhoto:

E. Dituelo

- (a) Kopo ya phitlhelelo ya rekhoto, kwa ntle ga rekhoto e e nang le tshedimosetso ya sebele ka gag ago, e tla tswediwa fela morago ga gore tuelo ya kopo e duelve.
- (b) *O tla itsisiwe ka bokanakang jo bo tlhokegang jo bo duelwang jaaka tuelo ya kopo.*
- (c) *Tuelo e e duelwang ya phitlhelelo ya rekhoto e ikaegile ka mokgwa o phitlhelelo e tlhokegang ka ona le nako e e amogelesegileng e e tlhokegang go batla le go rulaganya rekhoto.*
- (d) *Fa o tshwanelwa ke kgololo ya tuelo nngwe le nngwe, tsweetswee tlhalosa lebaka la kgololo.*

Mabaka a kgololo mo dituelong:

F. Mokgwa wa phitlhelelo ya rekhoto

Fa o thibelwa ke bogolo gore o buise, lebelela kgotsa o reetse rekhoto ka mokgwa wa phitlhelelo o o tlametsweng mo 1 go fitlha go 4 kwa tlase, tlhalosa bogole mme o supe mokgwa o rekhoto e tlhokegang ka ona.

Bogole:

Mokgwa o rekhoto e tlhokegang ka ona:

Tshwaya lebokoso le le maleba ka X . DINTLHA:					
(a) Kobamelo ya kopo ya phitlhelelo ka mokgwa o o totobaditsweng e tla ikaega ka mokgwa o rekhoto e leng teng ka ona.					
(b) Phitlhelelo ka mokgwa o e kopilweng ka ona e ka ganelwa ka mabaka a a rileng. Fa go leng jalo o tla itsisiwa fa phitlhelelo e tla neelwa ka mokgwa o mongwe.					
(c) Tuelo e e duelwang ya phitlhelelo ya rekhoto, fa e le teng, e tla tlhomamisiwa bonnye ke mokgwa o phitlhelelo e kopiwang ka ona.					
1. Fa rekhoto e le ka mokgwa o o kwadilweng kgotsa o o gatisitsweng:					
	khopi ya rekhoto*		tlhatlhobo ya rekhoto		
2. Fa rekhoto e na le ditshwano tsa pono - (se se akaretsa ditshwantsho, diselaete, dikgatiso tsa video, dipono tse di dirilweng ka khomputara, dithalo, jj:					
	lebelela ditshwano		khopi ya ditshwano*		kwalololo ya ditshwano*
3. Fa rekhoto na le mafoko a a gatisitsweng a a ka tlhagisiwang ka modumo:					
	Reetsa tselanamodumo (khasete ya theetso)		kwalololo ya tselanamodumo* (tokomame e e kwadilweng kgotsa e e gatisitsweng)		
4. Fa rekhoto e tshwerwe mo khomputareng kgotsa mo eleketeroniking kgotsa ka mokgwa o o buisegang mo motšhining:					
	khopi e e gatisitsweng ya rekhoto'		khopi e e gatisitsweng ya tshedimosetso e e tswang mo rekhotong*		khopi mo khomputareng ka mokgwa o o buisegang* (setifi kgotsa disike e e kitlaneng)
*Fa o kopile khopi kgotsa kwalololo ya rekhoto (fa godimo), a o rata gore khopi kgotsa kwalololo e posediwe kwa go wena? Go posa go a duelwa.				EE	Nnyaa
Tlhokomela gore ga rekhoto e se teng ka puo e o e ratang, phitlhelelo e tla neelwa fela ka puo e rekhoto e leng teng ka yona.					
O tla rata rekhoto ka puo efe?					

G. Kitsiso ya tshwetso malebana le kopo ya phitlhelelo

O tla itsisiwe gore kopo ya gago e rebotswe/ganetswe kgotsa jang. Fa o rata go itsisiwe ka mokgwa mongwe, tsweetswee totobatsa mokgwa oo mme o tlamele dintlha gore go obamelwe kopo ya gago.

O tla rata go itsisiwe jang ka tshwetso malebana le kopo ya phitlhelelo ya rekhoto?

Saenilwe kwa ..... ka .....letsatsi
la.....20

TSHAENO YA MOKOPI/MOTHO YO KOPO E DIRIWANG MO BOEMONG JWA
GAGWE

Mametlelelo B: MAMETLELELO YA DITUELO

1. Tuelo ya khopi ya bukana jaaka go tlhalositswe mo Molawana 5 (c) ke R, 60, mo khoping nngwe le nngwe ya tsebe ya bogolo jwa A4 kgotsa karolo ya yona.

2. Dituelo tsa tlhagiso tse di kailweng mo molawana 7(1) ke tse di latelang:

	R
(a) Photokhopi nngwe le nngwe ya tsebe ya bogolo jwa A4 kgotsa karolo ya yona	0, 60
(b) Khopi nngwe le nngwe e e gatisitsweng ya tsebe ya bogolo jwa A4 kgotsa karolo ya yona e e tshwerweng mo khomputareng kgotsa ka mokgwa o o buisegang mo motšhining	0, 40
(c) Khopi e e mo khomputareng ka mokgwa o o buisegang mo -	
(i). Disiking ya setifi	5, 00
(ii) Disiki e e kitlaneng	40, 00
(d) (i) Kwalololo ya ditshwano tsa pono, tsa tsebe ya bogolo jwa A4 kgotsa karolo ya yona	22, 00
(ii) Khopi ya ditshwano tsa pono	60, 00
(e) (i) Kwalololo ya rekhoto ya theetso, ya tsebe ya bogolo jwa A4 kgotsa karolo ya yona	12, 00
(ii) khopi ya rekhoto ya theetso	17, 00

3. tuelo ya kopo e e duelwang ke mokopi mongwe le mongwe, kwa ntle ga mokopi wa sebele, yo o kailweng mo molawana 7(2) ke R35, 00.

4. Dituelo ya phitlhelelo e e duelwang ke mokopi yo o kailweng mo molawana 7(3) ke tse di latelang :

	R
(1) (a) photokhopi nngwe le nngwe ya tsebe ya bogolo jwa A4 kgotsa karolo ya yona	0,60
(b)Khopi nngwe le nngwe e e gatisitsweng ya tsebe ya bogolo jwa A4 kgotsa karolo ya yona e e tshwerweng mo khomputareng kgotsa mo eleketeroniking kgotsa mo motšhini ka mokgwa o o buisegang	0,40
(c) khopi mo khomputareng ka mokgwa o o buisegang mo -	
(i) Disiking ya setifi	5, 00
(ii) disiking e e kitlaneng	40, 00
(d)(i) Kwalolo ya ditshwano tsa pono, tsa tsebe ya bogolo jwa A4 kgotsa karolo ya yona	22, 00
(ii) Khopi ya ditshwano tsa pono	60, 00
(e)(i) Kwalololo ya rekhoto ya theetso, Ya tsebe ya bogolo jwa A4 kgotsa karolo ya yona	12, 00

(ii) Khopi ya rekhoto ya theetso

17, 00

(f) Go batla le go rulaganya rekhoto go senola R15, 00 ura nngwe le nngwe kgotsa karolo y aura, go sa akarediwa ura ya ntlha, e e tlhogegang go amogelesegile gore e batlwe le go rulaganngwa.

(2) Ka maikemisetso a karolo 22(2) ya Molao, tse di latelang di a dira:

(a) Diura di le thataro jaaka diura tse di tla fetwang pele ga dipositi e duelwa; le

(b) Nngwe tharong ya tuelo ya phitlhelelo e e duelwang ke mokopi jaaka dipositi.

(3) Go posa go duelwa fa khopi ya rekhoto e tshwanetswe go posediwa mokopi.